

nak, míg nem érezhetjük, hogy valami módon előre nem visz bennünket a jelenben. Míg legalább egy parányi mozdulatot nem érzünk örömmel magunkban, apró lelki lökést: ezzel is többek vagyunk.

Határtalan a tennivaló e téren, határtalan a «nemzet összes oktatói»-nak feladata, míg Klebelsberg programmjának ezen pontja is valóban segítséget jelenthet majd az új jövő felépítésében.

A tanítóképzésnek bele kell vésnie az oktatók lelkébe, hogy a multnak egy jól megértett és elevenen átélt részlete többet ér, mint az egész magyar történelem pontos «tudása». Hogy a történelem nem kész és lezárt valami, hanem a problémák végtelen változatainak élénk tárulása. Nem emlékezni kell itten elsősorban, hanem érezni és gondolkozni.

Igy mentesítik az ifjúságot a veszélytől, hogy az önálló gondolkodást túlzó hisztorizmus bénítsa meg; s attól, hogy a hamis történeti indokolás jogosulatlan erőt adjon előttük nem igaz céloknak is. A nemzet oktatói közé kell soroznunk a történelem tudományának szakembereit is.

Nehéz átboltozni a területet, ami a szaktudományt a szélesebb közönségtől elválasztja. Nem is szükséges az, hogy minden történelmi mű a nagyközönség számára is irassék. De szükséges az, hogy a tudós kutató minden részletkérdésben odáig hatoljon, ahol közös emberi érdekűre találni; és szükséges az is, hogy az ilyen eredményt ne hagyja kifejezetlenül. A nagyközönséghez közvetítő újabb feldolgozások így vehetik át a legilletékesebb kézből a részleteknek az egészre való vetítését, azaz a történelemben mutatkozó valódi életproblémákat.

A szélesebb közönségben így ébredhet csak újra kedv történeti művek olvasására. A felvett problémákban közösséget talál saját egyéni gondolataival s üdülést jelent számára minden ilyen mondat, akár elfogadja az író véleményét, akár nem. Üdülést, mi kedvet hoz a szakszerűbb részek olvasására és végül az önálló megfontolásra is.

A kultuszminiszter tettekkel bizonyította már be, hogy a történeti multra való figyelmeztetést így értelmezi. Iskolák állítása, az oktatás reformja egyrészt; másrészt pedig a történettudományok lelkes pártolása. Ez utóbbi program egy évtized munkája, máris oly fellendülést hozott, amelyhez hasonlóra az utolsó emberöltőkben aligha találunk.

Igy juthat majd mindig szorosabb életközösségbe a mult és a jelen. A történettudományt mind mélyebb célok felé vezeti az a gondolat, hogy a jelen nemzedék valóban élet-hasznot lát munkájában; az élő nemzedék pedig nem tévedések igazolását keresi a multban, hanem gyönyörűséggel érzi magát benn a nemzeti élet folytonosságában. A «történeti felelősség elmélyített tudata» nem megkötője, hanem örömteljes vezetője lesz nagy elhatározásainak.

Hajnal István.

Magyarország közköztatásügye a világháború óta. Összeállította Kornis Gyula. (Budapest, 1927. A Magy. Paedagogiai Társ. kiadása.) Alig jelent meg a hatalmas kétkötetes alapvető mű Kornis Gyula tollából *A magyar művelődés eszményei*-ről, máris — csaknem egyidejűleg a *Kultúra* és *Politika* tanulmánykötettel — egy további öt és félszáz lap terjedelmű munka hagyta el a sajtót az ő neve alatt.

Bámulatos teljesítőképességről tanuskodik ez már önmagában is, de még hihetlenebbé válik, ha meggondoljuk a magyar iskolaügy e vezérférfiának végtelenül sokoldalú elfoglaltságát s azt a felelősségterhet, amely mint kultúránk egyik reformátorának vállaira nehezedik. Hasznos és feltétlenül szükséges munkát végzett épen ezzel a címben jelzett könyvvel is. Még szakemberek is nehezen bírták átte-

kinteni az utóbbi években kialakult iskolázási politikánkat és az életre-hívott új típusok által keletkezett egész rendszert. Amint Kornis Gyula sokat átfogni és a leggyorsabban logikus világosságban elrendezni tudó jellegzetes, nyugodt feje gondolta át teoretikusan ezt az új rendet elsőnek és legkimerítőbben, ugyanúgy ő volt hivatva arra, hogy a tető alá jutott nagy épületről képet adjon mindnyájunknak. Ezt tette meg ebben a szép könyvében, amely nemcsak áttekintést nyújt iskoláink egész rendszeréről, hanem felöleli mindazon intézmények összességét, amelyek a kultúra terjesztését hivatottak szolgálni. Épenúgy megtalálhatjuk tehát benne a M. Nemzeti Múzeum-ról, mint külföldi Magyar Intézetek-ről szóló tájékoztató sorokat, de nem hiányoznak a Nemzeti Színház-ról és a magy. színészet-ről általában fölvilágosító fejezetek sem. Valóban elmondhatjuk, hogy olyan zékönyvet nyertünk ebben a kötetben, amely jelenlegi kultúrintézményeink összességéről röviden, világosan, megbízható precizitással minden adattal szolgál, amelyre akár a rokon intézmények iránt érdeklődő szakember, akár a nagyközönség kíváncsi. Összes új és régi iskolafajaink tantervei épügy megvannak itt, mint a legtanulmányosabb statisztikai adatok, szerencsés tömör összefoglalásokban. Az egész művet bevezető két és fél ívnyi történeti rész dióhéjban adja a csaknem ezeréves magyar közoktatásügy fejlődését első szent királyunktól napjainkig. Minden fejezetet még külön történeti áttekintés vezet be, úgyhogy nemcsak a jelenlegi helyzet-ről kapunk tiszta képet, hanem bele tudjuk illeszteni a legújabb állapotot a fejlődés menetébe. Kitűnő képek meglepően gazdag sorozata (nem kevesebb, mint 144) teszik még elevenebbé és teljesebbé az értékes munkát. Két jó térkép mutatja a) hazánk fő- és középfokú iskoláinak megoszlását 1918 okt. 31-én és b) a polgári iskolával bíró és az ilyennel nem bíró, de 5000 lakosnál többet számláló községeket meg városokat Csonkamagyarországon az 1920. évi népszámlálás adatai és az 1926—27. tanévi állapot szerint.

Köztudomású, sőt elcsépeelt a mondás, hogy Németországot a múlt század nagy francia mérkőzésében az iskolamesterek vitték győzelemre. Mintha ennek igazságát és az ebből levonható következtetéseket most utó-

lag vették volna észre fokozott mértékben a nagy világégesben alul maradt felek épügy, mint a csak szerencséből felülkerekedettek, kik ezért könnyen érthetőn nem érzik biztonságban magukat minden állítólagos «győzelem» ellenére sem. A világháború után mindenütt megkezdődött az új, teremtő alkotás a kultúrpolitika terén. Részben a nagy háborúban közelfekvő okok miatt elkerülhetetlen hanyatlás tette ezt szükségessé, de nagyrészt az a belátás is, hogy sok mindent már a boldog békeidőben másképp kellett volna csinálni. A németek legalább nyíltan bevallják, hogy rengeteg hibát ismertek föl a nagy bukás jóvoltából és igyekeznek utólag is jóvátenni tévedéseiket: közoktatásügyüket olyan pontokon erősítve, hol a régebbi évtizedek bármilyen beállítottsággal bíró emberei nagy magabizásukban nem is látták meg a gyengéket. Nekünk szintén szomorú tanulságokkal szolgált a veszített háború meg a Trianon után bekövetkezett állapot. Azelőtt olyan vidékek álltak gondoskodásunk homlokterében, amelyek az első órákban veszendőbe mentek, amint sorsunk balra fordult. Épen kultúrintézmények tekintetében is rengeteg sokat veszítettünk, sőt azokat a bitorlók egykettőre a mi szellemünk elleni küzdelem otthonaivá tették. Aránylag kevésbé jól volt ellátva — Budapest kivételével — a megmaradt csonka haza. Tehát elég nagy és súlyos feladat hárult kultúrpolitikánk vezetőire: nemcsak átszervezés, hanem újjászervezés, új intézmények teremtése új helyeken, a régiek egyidejű megmentése és továbbfejlesztése mellett! Mindent olyan korban, olyan országban, amely végkimerülést, ezer vérző sebet mutatott. És mégis sikerült és a legjobban uton vagyunk ahhoz, hogy napról-napra még teljesebb sikert érjünk el. Elegendő megnézni ezt a szép könyvet, sőt ennek pl. csak a népoktatásra vonatkozó részeit és a nehány, sokatmondó képet: az Alföldön mind erősebb lesz az iskola, a tanyavilágban épügy, mint a nagyobb községekben. Az 1926. évi VII. t.-cikk pedig megadta a lehetőséget ahhoz, hogy szinte jobb időkben is elképzelhetetlen arányokban folytatódjék ez az áldásos fejlődés. A törvény értelmében a külterületi iskolák százainak építése már meg is indult. Több mint háromszor új tanterem fog bekapcsolódni a nagy népnevelő munkába a legrövidebb időn belül. Kb. hat-

vanmillió pengős program ez, melynek felét építési segély formájában az állam fedezi. Szinte káprázatos fejlődést mutat egy másik iskolafaj: a középfokú polgári, amely Csonkagyarországon e legutolsó gyászos 10 év alatt számban csaknem megkétszereződött (az 1918-as 253-ról 412-re emelkedett, míg Nagymagyarországon egészben csak 550 volt). Semmikép sem áll tehát az a sokszor hallható rosszakaratú avagy tájékozatlanságra valló beállítás, hogy csak felső tanügyünk fejlődne („szükségtelenül”: ime épen a gyökér is milyen életerős és egészséges és milyen alapos gondozásban részesül!

Csak egy ilyen mindent összefogó alapos könyv győzheti meg a túlzott kritikára hajlókat is, hogy legjobb úton haladunk a fejlődés terén és hogy a mű szerzője, ki maga is egyik főmunkása a közoktatásügynek, mennyire átérezhette következő sorainak igazságát: «A mai magyar kultúrpolitika legfőbb feladatának tekinti a magyar nemzet kulturális felsőbbségének a szomszédos, balkáni jellegű népekkel szemben való fenntartását és megerősítését. Erre annál nagyobb szükség van, minél inkább akarja a nemzet alkotmányát demokratikus alapra helyezni, mert a politikai demokrácia csak ott egészséges és helyénvaló, ahol ezt a kulturális demokrácia megelőzte és biztosította.»

Koszó János.

Takáts Sándor: A török hódoltság korából. Genius, 1927. Takáts Sándor könyve a XVI. század végi és a XVII. századi uralkodó állapotokat írja le, tehát a már letelepedett törökök és magyarok viszonyát. A meggyengült török sem vezet hódító hadjáratokat, viszont a magyarok sem támadnak még. A végek élete: apró csatározások, rablások, egymásnak való kellemetlenkedések és barátkozások a könyv eseményei.

Takáts Sándor előadásmódja érdekes átmenet a tudományos és művészi feldolgozás között. Adatait tudományos módszerekkel gyűjti össze: levéltári kutatásokkal és egyéb történelmi dokumentumok gyűjtésével. Az összegyűjtött anyagot azonban már nem tudományos módszerrel dolgozza fel. Nem is gondol az adatok különböző szempontból csoportosítására, rendszerezésére, sem kidomborodó vonásokat, vezető elveket nem von el az eseményekből. Még csak nem is elemzi a

tényeket tudományos szempontból, meghagyja érintetlen egységüket. Nem megértetni akarja a kort, hanem leírni; az életét akarja újraalkotni. Legtöbbször kiragad egy-egy embert, török basát, vagy magyar kapitányt, leírja életét aprólékos gondnal és szeretettel és mert a kor viszonyai befolyásolják az egyének életét, mi is megismerjük ezeket az időkét az egyének életével együtt. De a szerző nem akar kort vagy egyént jellemezni. Ilyen nagy tervei nincsenek. Csak megszeretett néhány derék török urat és néhány derék magyar vitézt, tetszik neki a végbeliek harcoss, változatos élete és mert szereti őket, mert tetszenek neki ezek az események, hát leírja őket.

Látjuk a végbeliek pénztelenségét, nyomorgását, de vitézségét és hazaszeretét is, a törökök átlátszó ravaszkodását, amikor mindig a magyarokra kenik a békeszegés ódiáját az apró rablókalandokkal kapcsolatban, amit a magyarok hasonlóval viszonznak, de látjuk lovagiasságukat és sokszor őszinte barátságukat is a magyarok iránt. Takáts Sándor alapnézete szerint a törökök nemes és jó ellenfelek voltak, szinte öröm volt velük háborúskodni. A magyar urak, sőt asszonyok is jó viszonyban voltak velük: leveleztek, ajándékokat, kendőket, pokrocókat fogadtak el és vásároltak. A törökök rákaptak a borivásra, magyar íródeákokat tartottak, megszerették a magyar urakat, büszkéek voltak barátságukra és arra is van példa, hogy megszerették országunkat is, «a nyomorult földet» — mint akkor emlegették. A török meg magyar szépen el is csatázgatott volna, ha a németek nem zavarták volna meg mindig ezt az ideális háborút. Hol nem fizették a végbeli katonákat és ezzel rontották meg jókedvüket, hol meg diplomáciai okokból igyekeztek megakadályozni a magyar vitézek legfőbb mulatságát: a csatázgatást és a rablást. Takáts Sándor valószínűleg a korszak ilyen felfogását tartja műve legnagyobb érdemének, mert ha alkalma van rá, az ilyen irányú fejtegetéseibe kedvvel merül bele.

Mégsem ez a legnagyobb írói érdeme, hanem melegen érző szíve. Takáts Sándor egyaránt szereti a Thengöldi Bornemissza Jánosokat, Szokolli Musztafa, Kadisáde Mi basákat és a «részegek» Ibrahim beglerbéget. Velük búsul a bajban és velük örül a sikerben. Sem a basák, sem a kapitányok nem kompli-